

TÓTH HAJNAL

„Ha együtt alkotunk, hatványozza magát a tehetség”

Drámafordítói műhely a PKE-n

Hét nap alatt hét rövid drámát fordított le angolról magyar nyelvre a budapesti Pázmány Péter Katolikus Egyetem és a nagyváradai Partiumi Keresztény Egyetem néhány diákjából és oktatójából álló csapat. A műfordítói műhely, amelynek ezen a nyáron a PKE adott otthont, felolvasósínházi esttel zárult. Műfordításról és „műhelytitkokról” a tábor vezetőjével, SOMLÓ ÁGNES műfordítóval, egyetemi adjunktussal beszélgettünk.

Mi mindenre kell figyelnie egy műfordítónak? Milyen szerepe lehet a fordításnak a nyelvújításban? Megannyi jó téma vetődik föl egy drámafordítói műhelybe látogatván.

Ötödik alkalommal szervezték meg a nyári Drámafordítói Műhelyt közösen, a két egyetem égisze alatt. Minden második évben a nagyváradiak a házigazdák. 2014-ben és 2016-ban Piliscsabán tartották meg, ahol ugyancsak nyugodt körülmények között munkálkodhatnak a fordítók. Jövőre újból Piliscsabán találkoznak a műfordító tábor résztvevői.

„Úgy indult az egész, hogy Maior Enikővel (dr. Maior Enikő egyetemi docens, a PKE Bölcsészettudományi és Művészeti Karának dékánja – szerk. megj.) kávézás közben beszélgettünk egy csíkszeredai konferencián arról: de jó volna, ha Váradon is bele lehetne kóstolni abba, milyen egy drámafordítói műhely” – mesélte Somló Ágnes műfordító, egyetemi adjunktus (Pázmány Péter Katolikus Egyetem), akivel a felolvasóest előtt beszélgettünk.

A Pázmányon van szakirányú irodalmi fordító-műfordító képzés. Somló Ágnes egykori tanítványai már gyakorló műfordítók, és mindnyájan elvégezték azt a műfordító programot, ami ma az egyetlen, e tárgyból egyetemi diplomát nyújtó képzés Magyarországon.

TÓTH HAJNAL újságíró, szerkesztő (1971, Nagyvárad). Szülővárosában érettségizett, újságírói tanulmányokat folytatott, majd a PKE szociológia szakán diplomázott (2007). Előbb a Bihari Napló riportere, szerkesztője, majd a nagyváradai Reggeli Újság napilap munkatársa. 2014 májusától a Várad folyóirat kulturális rovatának szerkesztője.

Akár mérnöki vagy orvosi diplomával is jelentkezhet valaki az egyetemi szintű angol nyelvi műfordítói képzésre, ha úgy érzi, irodalommal szeretne foglalkozni. A műfordítói hivatásban is vannak megtanulható és megtanulandó szakmai készségek, amelyek ismeretében eleve egy magasabb szintről indulhat a fiatal fordító.

Egymás gondolataiból táplálkozni

Somló Ágnes megjegyezte: nem szabad bezárni a kapukat. A váradai műhely is a kapunyitogatás része.

„Izgalmas kísérlet, amelynek során közösen, alkotóközösként végzünk egy amúgy magányos feladatot. Hetekkel korábban elküldöm e-mailen a kiválasztott darabokat a műhely résztvevőinek. Aztán a táborban minden nap ízeke szedünk egy-egy drámát. Lebontjuk az összes burkát a műnek. Ha együtt alkotunk, hatványozza magát a tehetség. Közösen figyelünk a szöveg közegére. Valaki valamit kitálál, de még nem az igazi. Erre valaki asszociál rá, és csiszolódik tovább a fordítás. Egyik ötletből jön a másik. Egymás gondolataiból táplálkozunk. A diákjaim, volt tanítványaim segítik egymást. Néhányan doktori értekezést is szeretnének erről írni” – magyarázta a műhelyvezető műfordító.

Somló Ágnes jó szívvel adja át munkájának tapasztalatát. Mintegy ötvenkötetnyi saját fordítása van. Vallja: lényeges dolog átadni a tudást, hogy ne mindenki külön-külön találja fel a kereket. Miért kellene újra és újra feltalálni a kereket? Meg kell ismerni, majd tovább kell fejleszteni azt. Tisztaban kell lenni azzal, hogy valaki mit nem tud, és hogy mit, hol, hogyan kell erősítenie.

Szó volt arról is, hogy a magyar nyelv mindig is táplálkozott a műfordításokból. Kazinczy Ferenc is műfordítással kezdte

írói pályáját. Fordította például Shakespeare *Hamletjét*. A Kazinczy-féle nyelvújítás is javarészt a műfordításon alapult. Többféle nyelvi hatásról beszélhetünk. Érdekes megfigyelni a nyelvi innovációt, azt, hogy miként alakul, változik, fejlődik a nyelv. Somló Ágnes arra is fölfigyelt, hogy az erdélyi, partiumi és a magyarországi diákok szlengje mára már szinte egyforma. Betudható ez annak, hogy felgyorsult az információcsere, az internetes kapcsolatok. Néhány évvel ezelőtt még jóval inkább érzékelhető volt a különbség. Az is érdekes, ki, hogyan értelmez egy szöveget. A drámafordítás más habitust, felkészültséget igényel, mint egy regény vagy novella. Sokat lehet tanulni abból, hogy a fiatalok mit látnak a darabokban. Fiatalok és örökifjak is, mert volt már 61 éves antropológus résztvevője is a műhelynek.

A felolvasószínház utáni csoportkép a 2017-es Drámafordító Műhely csapatáról. Somló Ágnes az ülő sorban balról a harmadik

A színdarabokat Somló Ágnes választja ki. Kortárs rövid drámák kerültek az idei programba. Jobbára fiatal amerikai szerzők alkotásai, de talált néhány ausztrált is. Az avantgárdtól a társadalmi szatírán és szerelmi történeten át az abszurdig sok minden megtalálható volt az idei reper-toárban. Az egyik mű abszurd. Mint egy Cummings-vers. „Mindig kialakul a drámafordító műhely hangulata. A tavalyi meglehetősen komor, sötét volt. Az idei meg politi-kusabb, szatirikusabb.” Az előző műhelyeken létrejött fordí-tások kötetben is megjelennek. Somló Ágnes természetesen azon van, hogy a mostani alkotások is megjelenhessenek majd könyvben.

A műfordítás mint szitakötőlélet

És hogy milyen egy jó műfordító? „Nyitott. A világra. A másik emberre. Kell legyen empátiája. Szükséges, hogy beleérezze magát a darabba, a figurába. A teljes művet át kell látnia. Néha, bizony, tudatosabban, mint a szerzőnek. Amikor fordítok, olyan vagyok, mint a színész, amikor készül a szerepére. Érzelmileg azonosulok a figurával. Aztán időnként megkocogtatom a vállamat, s mondom magamnak: a teljes szövegösszefüggést nézd. Nagyon tudatosnak kell hát lenni, hogy átláthassunk, felismerjünk bizonyos dolgokat. Hogy felismerjük az egymásra rakódott rétegeket, hogy ez a szövegrész egy másik szövegrészre alapozódott. Kell kulturáltság, hogy felismerjük, ott épp egy idézet található, aminek aztán utána kell nézni, hogy az idézett műnek van-e már fordítása. Fel kell fejteni a burko-kat. Ma már könnyebb a fordítói munka az online szótá-rakkal. Bár én nagyon szerettem, szeretem a könyvtárakat is bújni. Persze az online módszer időt takarít meg” – mesélte Somló Ágnes.

A műfordításban vannak jogok és kötelességek. Van, ami- kor a kiadó elfogadhatatlan feltételeket próbál szabni a műfordítónak. A magyar nyelv és kultúra rengeteget köszönhet a műfordítók munkájának, éppen ezért nagyobb megbecsülést érdemelnének. A műfordítás bizonyos szem- pontból szitakötőlélet. Az is szóba került, hogy manapság divat az irodalmi alkotások újrafordítása. Ami néha jogdíj- kérdések miatt történik, nem azért, mert a régi rossz.

A sorok között is kell tudni olvasni. Érdekes lehet tanulmányozni, hogyan fordította le Déry Tibor A *Legyek Ura* című Golding-regényt; milyen kifejezéseket használ, amik utalnak az akkori magyarországi politikai rendszerre, közéleti állapo- tokra is. Volt úgy, hogy Déry így üzent, mert másként nem tehetette. És tette ezt úgy, hogy nem csorbította az eredeti regény üzenetét, mondan- dóját.

Irodalmi mindenevő

Somló Ágnes egy családi kiruccanás alkalmával bukkant rá egy angol nyelvű afrikai novellaválogatásra. Ez keltette föl először az érdeklődé- sét az afrikai irodalom iránt. Aztán mind jobban elbűvölte az a friss és izgalmas hang, ami ezekből a fekete- afrikai történetekből áradt – olvas- hattam erről egy vele készített korábbi interjúbán.

Arról is kérdeztem Somló Ágnest, hogy műfordítói munkássága során melyik könyv, mely művek lefordí- tása volt igazán különleges élmény, öröm, és melyikkel volt különösen nehéz megbirkóznia. „Nem tudok egy bizonyos művet megnevezni, inkább csak vonulatokat, amelyek mentén sok örömteli élményem volt. Az egyik ilyen természetesen a drá- ma fordítás, hisz a műfordítás mel- lett mindig is a színház volt a másik nagy szerelmem. Ugyanakkor az afrikai irodalom is fontos része az életemnek, és boldog voltam, ami- kor afrikai műveket fordíthattam:

mesék, regények, versek, színdarabok... mindegy, hisz »irodalmi mindenevő« vagyok és imádom a kihívásokat. A legizgalmasabb mindig az, amin épp dolgozom, különösen, ha én választom. Armah *A gyógyítók* című regényét mindenképpen le akarom még fordítani, így ez az a feladat, amihez jó harminc év távolából majd visszatérek, miután nyugdíjba mentem.”

És hogy van-e kedvence a lefordított művek között? „Most is azt mondanám, hogy nem tudok egy művet megnevezni, de nyilván azokat szerettem, amelyeket magam választottam, mert ott már első olvasásra megvolt az összhang, a kapcsolat a mű és fordítója között, hisz fontosnak éreztem, hogy lefordítsam. Úgy éreztem, az a mű hozzátesz valamit a magyar kultúrához, hisz a magyar műfordítás-irodalom nagyon fontos részét, a nyitottság, a fejlődés lehetőségét adta és adja ma is a magyar nyelvű kultúrának.

Ezzel elérkeztünk a nehézségeket firtató kérdéshez. Bevallom, noha jó ötven publikált műfordítás van már mögöttem, mégis minden alkalommal úgy kezdek neki a munkának, hogy rettegek, hátha ez lesz az, amibe beletörök a bicskám, amit nem fogok tudni megoldani. Valójában ez a rémület fontos része a munkának, mert ha ezt nem érezném, akkor már csak a klisék és a megszokás, a szakmai rutin vezérelne, és az így készült műfordítás nem őszinte, nem hiteles... hiányzik belőle a valódi alkotás, a küzdelem, a megszenvedett újraértelmezés. Ennek megfelelően minden mű nehéz, és minddel küzdeni kell, de ez adja az alkotás örömét is. Így nagy hirtelen egy versfordításom jutott most eszembe, ami igen nehéz volt, de szintén magam választottam. D. H. Lawrence verseit fordítottam pályám kezdetén, és ráakadtam egy olyan versre, amely egyetlen hömpölygő mondat és hozzá igen bonyolult rímképlet társul. Ez az *Őszi eső*, ami komoly kihívás volt formai szempontból, míg egy másik gyönyörű Lawrence-vers, a *Bajor encián* gondolati szempontból volt nehéz, hiszen egyike a nagy halál-verseknek, és én akkor még túl fiatal voltam, így nehéz volt eljutnom az értelmezés egy olyan pontjára, ahol valóban megszólalt bennem a vers. (1984-es publikációról beszélünk, de a fordítások jóval korábbiak, 1978–1979 táján készültek).”

D. H. Lawrence mellett fordította Leonard Cohen, Dabney Stuart, Syl Cheney-Coker verseit. Emellett fordított többek között Erich Segal, Daniel Keyest, valamint régebben

A hét dráma (a munka sorrendjében)

1. Walter Wykes: *Sörlány* (Lázár Kinga, Szalai Dorottya és Szarvas Cecília)
2. Alice Gerstenberg: *Illuminátusok a szabad színházban* (Karászi Zsuzsanna)
3. Joseph T. Shipley: *Utánzat* (Borsody Anna, Kovács Ivett és Wagner Veronika)
4. Stephanie Alison Walker: *A nagy menet* (Martina Dzszenifer, Nagy Orsolya és Zsirka Richárd)
5. Alex Broun: *Ausztrália nemzetetlen ünnepe* (Balázs Erika, Makai Luca és Zelicicovici Benjamin)
6. D. M. Larson: *Hippi, asszony, itatóhely* (Vitályos-Bartalis Réka és Zalavári Anna)
7. Nick Zagone: *Amorika* (Erdős Alexandra, Henn Renáta és Sánta Lúcia)

A darabok végső formájukat az V. Drámafördítő Műhely alkotóközösségétől kapták.

Asszisztensek: Erényi Mónika, Mogyorósi Zoltán, Pete-Pikó (Svajcsik) Erzsébet

Az V. Drámafördítő

Műhely vezetője:

Somló Ágnes

inkább lektúrnek számító, manapság már irodalmi kategóriába sorolt írásokat, például Nicholas Sparks, Wilbur Smith, Jean Sasson műveit. 2007-ben Jeannette Walls *Az üvegpalota* című regényét az ő fordításának jóvoltából olvashatták magyarul a könyvbarátok.

*

Visszatérve a júliusi drámaműhelyhez: nemcsak jó hangulatú workshop volt ez, hanem eredményes is. A kiválasztott műveket a táborban fordították le először magyar nyelvre. És a táborzáró estén itt is hangzottak el először magyarul,

mégpedig a fordítók előadásában. A felolvasószínház után mindenki átvehette a jól megérdemelt díszoklevelet.

S ami lényeges: a drámák egy alkotó közösség munkájaként nyerték el végső formájukat, és ez jelenti azt a pluszt, amit ez a program ad. A fordítók csak az alapot, egy első változatot adnak, ebből közösen rakják össze a végső változatot.